ID=51207190

Jean Bodin

ŠEST KNJIGA O REPUBLICI

(Izbor)

Prevela
Divina Marion

Izbor, stručna redaktura i pogovor
Dragutin Lalović

Politička kultura
nakladno-istraživački zavod
ZAGREB, 2002.

Scanned by CamScanner

VIII. poglavlje

O suverenosti

Suverenost je apsolutna i trajna vlast neke republike koju Latini nazivaju *majestatem*, Grci άκραν εξουσίαν, κυρίαν αρχην i κυριον πολίτευμα, a Talijani *segnoria*, a tom se riječju služe i u obraćanju pojedincima te onima koji se bave svim državnim poslovima jedne republike. Židovi je nazivaju תומד שכט, to jest najvećom zapovjednom vlašću. Potrebno je ovdje dati definiciju suverenosti jer je do sada nijedan pravni stručnjak ni politički filozof nije definirao premda je to glavno pitanje koje je najvažnije razumjeti u raspravi o republici.

Glavni temelj svake republike

Budući da smo rekli kako je republika ispravno vladanje nad više obitelji, kao i nad onim što im je zajedničko, i to s pomoću suverene vlasti, potrebno je objasniti što znači suverena vlast. Rekao sam da je ta vlast trajna zato što se može dogoditi da apsolutna vlast bude dana jednoj osobi ili većem broju njih na stanovito vrijeme, a kada to vrijeme istekne, te su osobe još samo podanici. No, dok su na vlasti, ne mogu se nazivati suverenim vladarima, s obzirom na to da su samo nosioci i čuvari te vlasti, i to sve dok narodu ili vladaru ne bude po volji da ih opozove, a ona uvijek ostaje u vladarevu posjedu. Naime, baš kao što oni koji drugome povjere vlastiti imutak, i dalje ostaju njegovi vlasnici i posjednici, tako i oni koji podjeljuju vlast i pravo suđenja ili zapovijedanja, bilo na stanovito vrijeme i u ograničenom opsegu, bilo u tolikoj mjeri i toliko dugo koliko im to bude po volji, u svojem posjedu svejedno zadržavaju vlast i sudsku nadležnost koju drugi obnašaju u vidu posudbe ili privremenog uživanja. Zbog toga zakon i kaže da zemaljski upravitelj ili vladarev namjesnik, pošto mu vrijeme istekne, vraća vlast kao nosilac i čuvar je tuđe vlasti. U tome uopće nema razlike između višega i nižega dužnosnika, inače bi vladarev namjesnik apsolutnu vlast koja mu je dodijeljena, kada bi se ona nazivala suverenošću, mogao upotrijebiti protiv svojega vladara koji bi tada bio još samo brojka pa bi podanik zapovijedao vladaru, a sluga gospodaru, što bi bilo apsurdno s obzirom na to da se suverenova osoba u pravnim okvirima uvijek izuzima, bez obzira na to koliku vlast i pravo daje drugome, a nikada je ne daje u tolikoj mjeri da uvijek ne zadrži više od toga te se nikada ne isključuje iz zapovijedanja ili iz prethodnog, istodobnog ili naknadnog razmatranja, odnosno kako mu već bude po volji, poslova za koje je zadužio svojega podanika, bilo povjerenika ili dužnosnika: njima on može oduzeti vlast koja im je dodijeljena na temelju povjerene im zadaće

Scanned by CamScanner

ili položaja odnosno ostaviti je na nezaključenom u tolikoj mjeri i toliko dugo koliko mu to bude po volji.

Diktator nije bio suveren

Postavimo li na ovaj način ova glavna pravila kao temelje suverenosti, zaključit ćemo da rimski diktator, baš kao ni harmost u Lakedemonu ni esimnet u Solunu, ni onaj kojega na Malti nazivahu arhom ni drevna balia u Firenci, koji su svi imali istu zadaću, kao ni kraljevski namjesnici ni drugi povjerenici ili magistrati koji su u danom trenutku imali apsolutnu vlast u donošenju odluka u republici, nisu imali suverenost, unatoč tome što su prvi diktatori imali u rukama svu vlast, i to u najboljem mogućem vidu, o čemu su drevni Latini kazivali OPTIMA LEGE, jer u to doba nije bilo nikakva priziva, a svi su dužnosnici privremeno bivali razriješeni dužnosti, sve dok nije ustanovljena dužnost tribuna koji su na tom položaju ostajali unatoč proglašenju diktatora i zadržavali pravo zaprećivanja. Ako bi pak diktator uložio kakav priziv, sazivali su običan puk i pozivali stranke na ročište kako bi odlučili o razlozima njihova priziva, a diktatoru zato da bi podržali njegovu presudu, kao što se dogodilo kada je diktator Papirije Kursor htio dati pogubiti Fabija Maksima I., konjičkoga zapovjednika, a diktator Fabije Maksim II. htio je slično postupiti s Minucijem, zapovjednikom svojega konjaništva. Iz ovoga je jasno da diktator nije bio ni vladar ni suvereni magistrat, kako su to mnogi pisali, nego mu se naprosto povjeravala zadaća da vodi rat, ugušuje ustanak, provodi u državi kakvu reformu ili postavlja nove dužnosnike. Suverenost pak nije ograničena ni u pogledu vlasti, ni u pogledu dužnosti, ni u pogledu vremena. Čak i onih deset povjerenika, postavljenih radi reformiranje običaja i uredaba, premda su imali apsolutnu i besprizivnu vlast, a svi drugi službenici bili za vrijeme njihova povjerenstva privremeno opozvani, ipak nisu imali suverenosti. Naime, čim im je završilo povjerenstvo, bio je kraj i njihovoj vlasti, baš kao i vlasti diktatorovoj: tako se Cincinat nakon pobjede nad neprijateljem odrekao diktatorske časti koju je obnašao tek petnaest dana, Servilije Prisko osam, a Mamerko jedan jedini dan. Diktatora su imenovali najplemeniti-ji senatori, bez ukaza, zakona ili uredbe, što je u davnini, baš kao i danas bilo potrebno za izbor na neku dužnost. Kaže li mi tkogod kako je Sula 80. godine stekao diktatorski položaj na temelju Valerijeva zakona odgovorit ću onako kako je to učinio Ciceron, naime, da nije posrijedi bio zakon ni diktatura, već okrutna tiranija od koje je Sula, međutim, odustao četiri godine kasnije, nakon smirivanja građanskih ratova, te je tribunima štoviše ostavio slobodno pravo zaprećivanja. Pa ni Cezar, premda je bio prigrabio doživotnu diktaturu, nije to pravo oduzeo tribunima, no ubili su ga zato što je diktatura izričitim zakonom bila dokinuta, a on je pod tom krinkom državu podvrgnuo sebi. No, pretpostavimo slučaj u kojemu se bira jedan ili više građana kojima se daje apsolutna vlast da vode državu i u potpunosti njome vladaju, ne obaziruci se na bilo kakvo zaprećivanje ili prozivanje, te da se to ponavlja svake godine, nećemo li reći da takvi ljudi posjeduju suverenost? Apsolutno je, naime, suveren onaj tko iznad sebe ne priznaje nikoga osim Boga. Tvrdim ipak da takvi ljudi nisu imali suverenost s obzirom na to da su samo nosioci vlasti koja im je povjerena na određeno vrijeme. Isto se tako narod ne odriče suverenosti kada postavlja jednoga ili više namjesnika, dajući im apsolutnu vlast na stanovito ograničeno vrijeme; što je mnogo više negoli da se ta vlast po volji naroda može opozvati, bez unaprijed određena roka: naime, ni jedan ni drugi nema ništa svojega te za

Scanned by CamScanner

svoju dužnost ostaje odgovoran onome od kojega je dobio vlast da zapovijeda, što se na suverenoga vladara ne odnosi jer je on obvezan račune podnositi samo Bogu.

Veliki atenski arhont nije bio suveren

No, što ćemo reći kada se apsolutna vlast podjeljuje na rok od devet ili deset godina, kao što je nekoć u Ateni narod jednoga od građana postavljao kao suverena koji se nazivao arhontom. Kažem ipak da on nije bio vladar i nije imao suverenost, nego je bio magistrat te je, nakon isteka službe, za svoje postupke bio odgovoran narodu. Moguće je apsolutnu vlast dodijeliti i jednome od građana, kao što sam rekao, bez obveze o tome da narodu podnosi račune, kao što su Knidani svake godine birali šezdesetoricu građana [bourgeois] koji su se nazivali *amymones*, to jest besprijekorni, a imali su suverenu vlast te ih se, ni za vrijeme obavljanja te dužnosti ni po njezinu isteku, nije moglo prozivati zbog nečega što su učinili. Kažem ipak da ni oni nisu imali suverenost, s obzirom na to da su se držali obveznima vratiti tu vlast po isteku godine te da je suverenost pripadala narodu, a njezino izvršavanje besprijekornima koji su se mogli nazivati suverenim dužnosnicima, no ne jednostavno i suverenima: naime jedno označava vladara, a drugo podanika, jedan je gospodar, a drugi sluga, jedan je vlasnik kojemu suverenost pripada, a drugi joj nije ni vlasnik ni posjednik te je ona kod njega samo ostavljena u pohranu. [...]

[...] Pretpostavimo, dakle, slučaj da se ta vlast dadne nekome kraljevskom namjesniku, i to za cijeli život: zar to onda nije suverena i trajna vlast? Inače, kad bismo rekli »trajan«, što označava nešto čemu nema završetka, suverenost bi opstojala samo u plemićkom staležu i puku koji nikada ne umiru, odnosno, premda se riječ »trajan« primjenjuje na jednoga monarha, to jest na njega i njegove nasljednike, bilo bi malo suverenih monarha, s obzirom na to da ima malo nasljednih monarha, a čak i oni koji do krune dolaze po izbornom pravu nisu suvereni vladari. Riječ »trajno« treba, dakle, razumjeti kao »ono što traje za života« onoga koji drži vlast. Tvrdim da, ako suvereni magistrat koji se postavlja samo na godinu dana ili pak na neko unaprijed određeno i ograničeno vrijeme, i dalje zadrži vlast koja mu je povjerena, to mora biti dogovorno ili silom: učini li to silom, to se naziva tiranijom, ali je tiranin svejedno suveren, baš kao što je i grabežljivčev nasilno stečeni posjed, pa makar bio i protuzakonito stečen, a oni kojima je ranije pripadao, ostali bez njega, pravi pravcati posjed. No, ako dužnosnik svoju suverenu vlast zadrži dogovorno, tvrdim da onda nije suvereni vladar, s obzirom na to da sve ima samo prešutno [par souffrance], i to u mnogo manjoj mjeri nego da mu rok uopće nije ograničen, jer u ovom slučaju sve ima samo na temelju privremeno povjerene mu zadaće.

Unatoč apsolutnoj vlasti, glavni i doživotni vladarev namjesnik nije suveren

[...] Što ćemo, onda, reći o onome tko od naroda dobije apsolutnu vlast, na toliko vremena i tako dugo dok bude živio? U tom slučaju valja razlučiti: ako mu je apsolutna vlast jednostavno i naprosto dana bez dužnosničkoga ili povjereničkoga položaja odnosno privremenog uživanja, posve je izvjesno da on jest suvereni monarh i da se može takvim nazivati jer se narod odrekao i lišio suverene vlasti da bi

Scanned by CamScanner

njega uveo u njezin posjed i predao mu je u ruke te je njemu i na njega prenio svu svoju moć, ovlasti, posebna prava i suverenost, kao netko tko drugome prepušta posjed i vlasništvo nečega što mu pripada. Zakon upotrebljava ove riječi: EI ET IN EUM OMNEM POTESTATEM CONTULIT. No, ako narod svoju vlast podjeljuje nekome do kraja njegova života, kao dužnosniku, namjesniku ili pak naprosto zato da bi sa sebe skinuo teret izvršavanja vlasti, u tom slučaju ta osoba nije suveren, već je tek dužnosnik, namjesnik, regent, upravitelj odnosno čuva tuđu vlast i ona mu je povjerena. Naime, baš kao što magistrat postavlja doživotnoga namjesnika te se ne miješa u njegovu nadležnost, u potpunosti prepuštajući namjesniku obavljanje svih dužnosti, ipak zapovjedna i sudbena vlast, a ni zakonsko djelovanje i prisila, nisu usredotočene u namjesnikovoj osobi, a ako namjesnik prekorači vlast koja mu je dana, to ništa ne znači ako njegove odluke ne potvrdi, ne pohvali i ne odobri onaj koji mu je tu vlast i dao. Upravo je iz toga razloga kralj Ivan, nakon povratka u Englesku, službeno potvrdio sve odluke svojega starijeg sina Karla, postavljena za regenta, kako bi ih učinio valjanima i čvrstima za slučaj da se za time ukaže kakva potreba. [...]

Što znači apsolutna vlast

Prijeđimo sada na drugi dio naše definicije i objasnimo što znače riječi APSOLUTNA VLAST. Naime, puk [peuple] ili velikaši [seigneurs] u nekoj republici mogu nekome jednostavno i naprosto dati suverenu i doživotnu vlast da po svojoj volji raspolaže imutkom, ljudima i cijelom državom, a potom sve to ostavi kome ushtjedne, baš kao što vlasnik svoj imutak može jednostavno i naprosto darovati, bez ikakva razloga doli vlastite velikodušnosti, što i jest pravi dar koji, kada se jednom obavi i završi, više ne podliježe nikakvim uvjetima, dok drugi darovi, kod kojih se podrazumijevaju neka obveza i uvjet, nisu pravi darovi. Tako ni suverenost dana nekome vladaru uz pojedine obveze i uvjete nije suverenost u pravome smislu riječi niti apsolutna vlast, osim ako uvjeti što se postavljaju prilikom vladareva ustoličenja ne proizlaze iz Božjega ili prirodnoga zakona, kao što biva u Tatariji da, kada umre njihov veliki kralj, knez i narod kojemu pripada izborno pravo, među njegovim rođacima odaberu nekoga po svojoj volji, samo što mora biti pokojnikov sin ili nećak, pa ga posade na zlatno prijestolje i obrate mu se ovim riječima: »Molimo te i tražimo od tebe, a i pozivamo te da nad nama kraljuješ.« Kralj na to kaže: »Ako to tražite od mene, treba da budete spremni postupati kako vam zapovijedim: naredim li da se nekoga ubije, mora ga se ubiti smjesta i bez odlaganja, a cijelo mi kraljevstvo mora biti povjereno i nalaziti se u mojim rukama«. Na ovo narod odgovara: »Neka bude tako«, a kralj nastavlja: »Riječ iz mojih usta bit će mi mač«, na što mu svi povlađuju. Nakon ovoga, uhvate kralja i skinu ga s prijestolja te ga posjednu na zemlju na jednu dasku, a kneževi mu upućuju ovakve riječi: »Pogledaj uvis i spoznaj Boga, pa pogledaj ovu dasku na kojoj ovdje dolje sjediš. Ako budeš dobro vladao, imat ćeš sve što poželiš. U protivnome, past ćeš tako nisko i ostati bez svega da nećeš moći zadržati čak ni ovu dasku na kojoj sada sjediš.« Poslije toga, podignu ga uvis i proglase tatarskim kraljem. Takva je vlast apsolutna i suverena jer joj se ne postavlja nikakav drugi uvjet do onoga koji je određen Božjim i prirodnim zakonom. [...]

Scanned by CamScanner

[...] Naime, ako kažemo da apsolutnu vlast ima onaj tko nipošto nije podložan zakonima, neće se na svijetu naći ni jednoga suverenog vladara, s obzirom na to da su svi ovozemaljski vladari podložni Božjim i prirodnim zakonima, a i mnogim ljudskim zakonima koji su svim narodima zajednički. Naprotiv, može se dogoditi da i neki podanik bude oprošten i odriješen od pokoravanja svim zakonima, uredbama i običajima u svojoj republici, a da ne bude ni vladar ni suveren. Primjer za to imamo kod Pompeja Velikog koji je izričitom odlukom rimskoga naroda, donesenom na zahtjev tribuna Gabinija, bio na pet godina oprošten od zakona, a oprost od zakona nije bilo ništa novo ni čudno, s obzirom da je čak i Senat, i to bez savjetovanja s narodom, kadšto odlučivao o takvu oprostu, sve do Kornelijeva zakona, donesena na zahtjev jednoga tribuna, kojim se određivalo da nitko ne može biti izuzet od sile zakona niti ga Senat može od toga oprostiti ako se za to ne izjasni barem dvije stotine senatora: zakonikom je XII. ploča bilo, naime, pod prijetnjom smrtne kazne zabranjeno dodijeljivati bilo kakve povlastice, osim na preporuku velike narodne skupštine [grands estats du peuple], ali se zakon slabo primjenjivao. Kako bilo da bilo, podanik, makar i bio izuzet od sile zakona, i dalje duguje podložnost i poslušnost onima koji posjeduju suverenost. No, oni koji su suvereni, ne smiju ni u kojem pogledu biti podložni tuđim zapovijedima te moraju moći donositi zakone za podanike, a beskorisne zakone poništiti ili dokinuti kako bi se mogli donijeti novi: to ne može činiti onaj tko je podložan zakonima ili nekome tko njemu zapovijeda. Zbog toga zakon i kaže da je vladar odriješen od sile zakona, a riječ »zakon« u latinskome podrazumijeva zapovijed onoga tko posjeduje suverenost. [...]

[...] I u našemu kraljevstvu vidimo kako prilikom stupanja svakoga novog kralja na prijestolje sve bratovštine i zajednice traže potvrdu svojih povlastica, ovlasti i nadležnosti, a to čine čak i parlamenti i vrhovni sudovi [cours souveraines], baš kao i pojedinačni dužnosnici. Ako se, dakle, suvereni vladar izuzima od zakona svojih prethodnika, mnogo će se manje držati zakona i uredaba koje sam donosi: čovjek će, naime, još i prihvatiti tuđe zakone, ali je po prirodi nemoguće da netko sam za sebe stvara zakone, baš kao ni da sam sebi zapovijeda nešto što ovisi o njegovoj volji, kako kaže zakon: *Nulla obligatio consistere potest, quae à voluntate promittentis statum capit*, što je nužan razlog koji očevidno pokazuje kako kralj ne može biti podložan vlastitim zakonima. Pa, baš kao što ni pape sami sebi nikada ne vezuju ruke, kao što kažu stručnjaci za kanonsko pravo, tako ni suvereni vladar ne može sam sebi vezati ruke iako to možda i želi. Stoga na kraju ukaza i uredaba susrećemo riječi OVAKO NAM JE PO VOLJI eda bi se stavilo do znanja kako zakoni što ih donosi suvereni vladar, premda se temelje na dobrim i valjanim razlozima, ipak ovise tek o njegovoj čistoj i slobodnoj volji. No, što se tiče božanskih i prirodnih zakona, njima su podložni svi ovozemaljski vladari i nije u njihovoj moći da im se suprotstave ako ne žele biti okrivljeni za povredu božanskoga veličanstva, ratujući protiv Boga pred čijom veličinom svi monarsi ovoga svijeta moraju poviti šiju i u strahu i poštovanju pognuti glavu. Stoga se apsolutna vlast vladara i suverenih vladavina [seigneuries] nipošto ne proteže na Božje i prirodne zakone, a onaj koji je najbolje shvatio što znači apsolutna vlast koja sebi podvrgava kraljeve i careve, govorio je da je to isto što i kršenje običnoga prava [droit ordinaire], no nije spominjao božanske i prirodne zakone. No, je li vladar podložan zakonima svoje zemlje na pridržavanje kojih se zakleo? Ovdje treba razlučiti: ako se vladar samome sebi zakune da će se držati vlastitoga zakona, taj ga zakon ništa više ne obvezuje no zak-

Scanned by CamScanner

letva koju sam sebi dadne: naime, podanike nipošto ne obvezuje zakletva dana u vezi sa sporazumima od kojih se zakonom dopušta odstupanje, pa makar bili časni i razumni. Ako pak suvereni vladar drugome vladaru obeća da će se pridržavati zakona što su ih donijeli on sam ili njegovi prethodnici te ako je to na korist vladaru kojemu je dao riječ, obvezan ih se držati premda mu se nije ni na što zakleo, a ako vladaru kojemu je obećanje dano to nije ni na kakvu korist, ni obećanje ni zakletva ne mogu obvezivati onoga koji je obećanje dao. Slično ćemo reći i ako suvereni vladar obećanje dadne podaniku ili ga pak dadne prije svojega izbora jer u tom slučaju, kao što mnogi misle, nema nikakve razlike: ne samo što vladara ne obvezuju vlastiti zakoni ili zakoni što su ih donijeli njegovi prethodnici, već ga ne obvezuju ni pravični sporazumi koje je sklopio i obećanja koja je dao, bilo uz zakletvu ili bez ikakve zakletve, baš kao što bi to učinio i bilo koji pojedinac, pa se iz istih razloga zbog kojih se pojedinca može osloboditi nepravična i nerazumna obećanja ili pak takva koje ga previše opterećuje odnosno na koje je bio naveden lukavstvom, prijevarom, greškom, silom ili naprosto iz straha od kakve goleme štete, i vladar može riješiti onoga što umanjuje njegovo veličanstvo kao suverena. Time se potvrđuje naša glavna postavka da vladar nipošto nije podložan vlastitim zakonima ni zakonima svojih prethodnika, već svojim pravičnim i razumnim sporazumima, i to takvima čije je poštovanje općenito ili pojedinačno na korist podanicima. U tome mnogi griješe brkajući zakone s vladarovim ugovorima koje onda nazivaju zakonima. [...]

[...] Ne treba, dakle, brkati zakon i ugovor: zakon, naime, ovisi o onome tko posjeduje suverenost te može obvezivati sve svoje podanike, a samoga sebe ne može obvezati, dok se sporazum sklapa između vladara i njegovih podanika te uzajamno obvezuje obje strane pa ga jedna od strana ne može prekršiti nauštrb druge i bez njezina pristanka te vladar u tom slučaju nije ni po čemu iznad podanika, osim ako ne dokine važenje zakona na pridržavanje kojega se zakleo pa ga, kako smo rekli, vlastito obećanje više ne obvezuje, a podanici to jedni drugima ne mogu učiniti bez vladareva odobrenja. [...]

[...] U pogledu zakona koji se tiču stanja u kraljevstvu i njegova uređenja budući da su povezani i sjedinjeni s krunom, vladar ih ne može kršiti, kao što je to slučaj sa salijskim zakonom, te što god da on učini, njegov nasljednik uvijek može poništiti ono što bude učinjeno nauštrb kraljevskih zakona na koje se oslanja i na kojima se temelji suvereno veličanstvo. Može se navesti kako je Henrik V., francuski i engleski kralj, prilikom ženidbe s Katarinom Francuskom, sestrom Karla VII., položio prisegu da neće dirati u slobode i suverene ovlasti Parlamenta te da će se pravda u kraljevstvu krojiti prema običajima i pravima vezanima uz njih. To su riječi iz ugovora sklopljena 21. svibnja 1420. godine, a kojim se Henrik proglašava nasljednikom francuske krune. Tvrdim kako se od njega tražilo da položi tu prisegu zato što je bila riječ o strancu koji dolazi u novo kraljevstvo čijega je zakonitog nasljednika odbio Pariški parlament odlukom donesenom u odsutnosti i iz ogluhe zbog umorstva počinjena u osobi Ivana Burgundskog te objavljenom u nazočnosti kneževa za mramornim stolom i uz zvuk trublje. No, u pogledu općih i posebnih običaja koji se ne tiču uređenja samoga kraljevstva, tu se obično ništa ne mijenja, osim nakon okupljanja triju francuskih staleža na način koji propisuje zakon, i to općenito ili posebno u svakome sudskom okrugu, što ne znači da se nužno treba

Scanned by CamScanner

ravnati prema njihovu mišljenju ili da kralj ne može postupiti suprotno od onoga što se od njega zahtijeva ako mu na pomoć budu zdrav razum i pravednost onoga što je njemu po volji. U tome se i poznaje veličina i veličanstvo pravoga suverenog vladara kada se okupe staleži cijeloga naroda, u potpunoj poniznosti iznoseći pred svojega vladara zahtjeve i molbe, a nemajući ovlasti da išta zapovijedaju ili određuju, kao ni glasa u odlučivanju, već se zakonom, ukazom ili uredbom drži ono na što je kralju po volji da pristane ili ne pristane, da zapovijedi ili zabrani.

Staleži u Francuskoj

Oni koji su pisali o magistratskoj dužnosti i ostale slične knjige, pogrešno su tvrdili da su narodni staleži viši od vladara, što prave podanike odvraća od poslušnosti koju duguju suverenome vladaru, a to mišljenje nema ni smisla ni temelja ako kralj nije u zarobljeništvu, poremećena uma ili maloljetan. Naime, ako je suvereni vladar podložan staležima, nije ni vladar ni suveren, a republika nije ni kraljevstvo ni monarhija, već čista aristokracija u kojoj vlada više jednako moćnih velikaša, a najveći njihov dio općenito zapovijeda najmanjemu, kao i svakome pojedincu: trebalo bi, dakle, da se ukazi i uredbe donose u ime staleža i na njihovu zapovijed, kao u aristokraciji [seigneurie] gdje onaj koji je na čelu ostalima nema nikakve vlasti te duguje poslušnost nalozima velikaša, što je sve apsurdno i jedno s drugim nespojivo. Tako je na skupštini triju staleža ovoga kraljevstva održanoj u Toursu, u vrijeme kada je kralj Karlo VII. bio još dijete, a staleži moćniji no ikada, govornik Relli, govoreći u ime svih staleža, počeo ovako: »Uzvišeni, moćni i kršćanski kralju, suverenu naš i prirodni gospodaru, vaši ponizni i pokorni podanici itd. došavši ovamo na vašu zapovijed, odgovaraju na poziv i istupaju pred vas u punoj poniznosti, strahopoštovanju i podložnosti itd. Palo mi je u dužnost da vam u ime cijele ove ugledne skupštine iskažem dobru volju, srdačnu naklonost, čvrstu i nepokolebljivu odluku svih njezinih pripadnika da vam služe i pokoravaju vam se te vam budu od pomoći u svim poslovima, zapovijedima i željama.« Ukratko, sve riječi i izrazi kojima se staleži služe obojene su podložnošću, uslužnošću i pokornošću. [...]

Staleži u Engleskoj

Pa premda u engleskome kraljevstvu staleži u Parlamentu, koji se okuplja svake tri godine, uživaju najveću moguću slobodu, kako je to već kod svih sjevernih naroda, ipak se i oni zapravo služe tek molbama i zahtjevima. Na sjednici engleskog Parlamenta, održanoj godine 1566. u mjesecu listopadu, svi su staleži jednodušno odlučili, kao što su i kraljici dali do znanja, da ni o kojem pitanju neće raspravljati dok ona javno ne odredi nasljednika krune. Ona im, međutim, odgovori da joj ne kopaju raku prije no što umre, no da nijedna njihova odluka ionako ne bi imala učinka bez njezina pristanka te ne učini ništa od onoga što se od nje zahtijevalo, kako sam doznao iz pisama kraljevskoga poklisara. Stoga se staleži u Engleskoj nikada ne sastaju osim na temelju kraljevske povelje i naloga što ih kralj izričito izdaje, a to jasno pokazuje kako staleži nemaju nikakve moći da sami štogod odrede, o čemu zapovijedaju ili odlučuju, s obzirom na to da se čak ne mogu ni sastati ni razići bez izričita naloga. [...]

Scanned by CamScanner

Rimljanima kaže kako su se u njihovoj državi miješale kraljevska i aristokratska vlast [seigneurie] te pučka sloboda, s obzirom na to da, kako kaže, narod ondje donosi zakone i postavlja dužnosnike, a Senat upravlja pokrajinama i državnom blagajnom [épargne] te prima poslanike i razmatra najvažnije poslove, dok konzuli imaju počasno ovlaštenje, u kraljevskom liku i svojstvu, čak i u ratu, kada imaju neograničenu vlast. Po ovome je očevidno da se Polibije dotaknuo glavnih značajki suverenosti budući da tvrdi kako oni koji te značajke posjeduju, posjeduju i suverenost. Dionizije Halikarnašanin, čini se, piše o ovome bolje i jasnije od ostalih. Objašnjava, naime, kako je kralj Servije, da bi skršio moć Senata, narodu dao vlast da donosi i ukida zakone, odlučuje o ratu i miru, postavlja i razrješuje dužnosnike te razmatra imenovanje svih magistrata, a na drugome mjestu, govoreći o trećem sukobu do kojega je u Rimu došlo između patricija i plebejaca, kaže kako je konzul M. Valerije narodu objasnio da se treba zadovoljiti donošenjem zakona i postavljanjem dužnosnika te najvišom nadležnošću, a što se tiče svega ostaloga, to pripada u nadležnost Senata. Kasnije su pravni stručnjaci ta prava, i to posljednja daleko više nego prva, proširili u ugovore koji se nazivaju Kraljevskim pravima, a koje su ispunili s bezbroj pojedinosti zajedničkih vojvodama, grofovima, barunima, biskupima, dužnosnicima i ostalim podanicima suverenih vladara, tako da čak i vojvode nazivaju suverenim vladarima, kao što je to slučaj s milanskim, mantovskim, ferarskim i savojskim vojvodom, a isto tako i grofove: svi su oni u istoj zabludi koja silno nalikuje na istinu. Ta tko ne bi suverenom držao onoga tko svim svojim podanicima određuje zakone, sklapa mir i objavljuje rat, tko u svojoj zemlji imenuje sve dužnosnike i magistrate, ubire poreze i daje slobodu kome mu drago te udjeljuje pomilovanje onome tko je zaslužio smrt? Što se više može priželjkivati od suverenoga vladara? Njih krase sve oznake suverenosti. Pa ipak, ranije smo pokazali kako su milanski, savojski, ferarski, firentinski i mantovski vojvoda podložni carstvu, a najviši položaj što ga mogu zauzimati jest da postanu carski knezovi i vikari. Pokazali smo da dobivaju carsku investituru te da carstvu prisežu na vjernost i odanost, ukratko da su po rođenju podanici carstva, porijeklom iz zemalja koje su podvrgnute carstvu: kako bi onda mogli biti apsolutno suvereni? Kako bi mogao biti suveren onaj tko priznaje sud nekoga tko je viši od njega? Nekoga tko poništava njegove presude, ispravlja mu zakone, kažnjava ga ako u čemu pogriješi? Pokazali smo kako je milanskoga vikonta Galeacea I. car optužio, okrivio ga, dokazao mu krivicu i osudio ga zbog uvrede veličanstva zato što je bez dozvole skupljao porez, pa je i umro u tamnici. Pa ako jedni prelaze granice vlasti koju imaju poduzimajući štogod po dozvoli, drugi prešutno [par souffrance], a treći protupravnim prisvajanjem, proizlazi li iz toga njihova suverenost, s obzirom na to da sami o sebi priznaju da su carski namjesnici i knezovi? Trebali bi, dakle, odbaciti taj naziv, kao i vojvodski naslov i naslov »visost«, te se nazvati kraljevima i služiti se naslovom »veličanstvo«, a to se može učiniti samo pod uvjetom da se carska vlast ne prizna, kako je to učinio milanski vikont Galvaigne pa je za to bio i primjerno kažnjen. Pokazali smo i da su ugovorom iz Konstanza lombardski gradovi ostali podvrgnuti carstvu. Ukratko, pokazali smo nepodnošljive apsurdnosti koje bi proizašle iz toga da vazali budu suvereni, čak i kada ne bi posjedovali ništa što potpada pod tuđu nadležnost, pa bi se izjednačili vladar i podanik, gospodar i sluga, onaj tko određuje zakone i onaj tko ih prima, onaj tko zapovijeda i onaj tko prvome duguje poslušnost. Budući da je to nemoguće, treba zaključiti da vojvode, grofovi i svi oni koji su drugome podložni odnosno od njega primaju zakone ili zapovijedi, bilo na silu bilo iz obve-

Scanned by CamScanner

ze, nisu suvereni. Isti ćemo sud donijeti i o najvišim magistratima, kraljevskim namjesnicima, upraviteljima, regentima i diktatorima: kakvu god vlast imali, ako su obvezni s obzirom na zakone, nadležnost i zapovijedi druge osobe, nisu suvereni. Naime, oznake suverenosti moraju biti takve da mogu odgovarati samo suverenome vladaru: inače se, bude li ih moguće prenijeti na podanike, neće moći nazivati oznakama suverenosti. Naime, baš kao što se kruna više ne naziva krunom ako napukne ili joj se otkine koji od ukrasa, tako i suvereno veličanstvo gubi veličinu ako tkogod u njemu načini kakvu pukotinu da bi se dočepao nekoga njegova dijela. Upravo su zbog toga kralj Karlo V. i navarski kralj međusobno razmijenili zemlju oko Mante i Meulana za Montpellier gdje su kraljevska prava artikulirana, to jest pripadaju samo kralju, i to u potpunosti, a iz istoga se razloga svi slažu da se kraljevska prava ne mogu ustupiti ni otuđiti niti mogu zastarjeti tokom vremena. Pa ako suvereni vladar ta prava prenese na svojega podanika, pretvorit će slugu u sudruga te više neće biti suveren. Pojam se »suveren« (to jest onaj tko je iznad svih svojih podanika) ne može primijeniti na onoga tko je podanika učinio svojim sudrugom. Dakle, isto onako kao što veliki višnji Bog ne može stvoriti drugoga boga sebi jednaka, s obzirom na to da je sam beskonačan, a prema nužnome je dokazu nemoguće da postoje dvije beskonačne stvari, tako možemo reći i da vladar, za kojega pretpostavljamo da je slika i prilika Božja, ne može nekoga od podanika učiniti jednakim sebi, a da se time njegova vlast ne dokine. Ako je tomu tako, iz toga slijedi da oznaka suverenosti nije krojenje pravde jer je to zajedničko i vladaru i podaniku, baš kao ni postavljanje ili razrješavanje dužnosnika zato što tu vlast imaju i vladar i podanik, i to ne samo u pogledu službenika koji rade u sudstvu, u policiji, u ratu ili u financijama, već i u pogledu onih koji zapovijedaju u miru i u ratu. Čitamo, naime, da su u davnini konzuli postavljali vojne tribune koji su bili kao maršali u vojsci, a onaj koji se zvao *interrex* postavljao je diktatora, dok je diktator pak postavljao konjičkoga zapovjednika: u svakoj republici u kojoj se pravosuđe zasniva na feudima, feudalni gospodar postavlja dužnosnike i može ih bez ikakva razloga opozvati, ako svoj položaj nisu dobili kao nagradu. Isti ćemo sud donijeti o kaznama i nagradama što ih magistrati i zapovjednici određuju onima koji su to zaslužili, baš kao što ih određuje i suvereni vladar. Budući da zajedničko i vladaru i magistratu, ni određivanje nagrade i kazne onima koji to zaslužuju nije, dakle, oznaka suverenosti, premda magistrat tu moć dobiva od vladara. Isto tako oznaka suverenosti nije ni vijećanje o državnim poslovima što je u republici prava zadaća zatvorenoga vijeća ili Senata koji je uvijek odvojen od suverena: čak i u narodnoj državi gdje suverenost leži u narodnoj skupštini, vijećanje je o poslovima u toliko maloj mjeri u vlasti naroda da mu se o tome čak ništa i ne priopćava, kao što ćemo objasniti kada do toga dođemo. Tako se može prosuditi da nijedna od oznaka koje je Aristotel postavio nije oznaka suverenosti. Što se pak tiče onoga što o tome kaže Dionizije Halikarnašanin, naime, da je M. Valerije, u svojem govoru što ga je održao rimskome narodu u želji da stiša nemire, narodu objasnio kako se treba zadovoljiti donošenjem zakona i postavljanjem magistrata, to nije dovoljno objašnjenje o tome koje su oznake suverenosti, kao što sam maloprije pokazao u vezi s magistratima. Slično ćemo reći i o zakonu što ga magistrat može donijeti za one koji se nalaze u okvirima njegove nadležnosti, samo ako ne učini ništa protiv ukaza i uredaba svojega suverenog vladara. Da bismo razjasnili tu točku, treba pretpostaviti da riječ »zakon«, bez ikakva drugoga značenja, označava ispravno zapovijedanje [droit commandement] od strane onoga ili onih koji imaju svu moć nad ostalima, i

Scanned by CamScanner

to bez ikakva izuzetka, bilo da se zapovijed odnosi na sve podanike općenito ili pojedinačno, osim onoga ili onih koji donose zakon, premda je, točnije govoreći, zakon suverenova zapovijed koja se odnosi na sve podanike općenito odnosno zapovijed o općenitim stvarima, kako kaže Fest Pompej, kao povlastica za pojedine ljude. No, ako se to odvija u okviru zatvorenoga vijeća ili Senata neke republike, naziva se *senatusconsultum* ili mišljenje zatvorenoga vijeća odnosno senatska odluka. Ako bi obični puk izdao kakvu zapovijed, to se nazivalo *plebiscitum*, to jest zapovijed običnoga puka, što je napokon prozvano zakonom, nakon više pobuna puka protiv patricija, radi čijega je smirivanja, na zahtjev konzula M. Horacija, cijeli narod, okupivši se na skupštini svih staleža [l'assemblee des grands estats], donio zakon o tome da će patriciji i Senat općenito, a svatko od naroda pojedinačno biti obvezan pridržavati se uredaba koje donese običan puk, bez priziva i mogućnosti za patricijsko protivljenje. Pa kako ni patriciji ni Senat nisu o tome vodili računa, isti je zakon i opet noveliran i proglašen na zahtjev diktatora Kvinta Hortenzija i Filona te se otada više nije govorilo *plebiscitum* ili uredba običnoga puka, već se ono što bi zapovijedio obični puk nazivalo zakonom. Bez obzira na to je li se taj zakon odnosio na javne poslove ili na pojedinca, je li se obični puk okupio radi izbora suda-ca ili čak radi suđenja, sve se to nazivalo zakonom. Što se pak tiče zapovijedi koje su izdavali magistrati, one se nisu nazivale zakonima, već samo ukazima: *Est enim edictum jussum magistratus*, govorio je Varon, a te odredbe obvezuju samo one koji potpadaju pod nadležnost pojedinoga magistrata, pod uvjetom da ne budu protivne uredbama najvećih magistrata ili pak zakonima i odredbama suverenoga vladara, a na snazi ostaju samo onoliko dugo koliko i magistrat ostaje na dužnosti, pa kako su se u rimskoj republici magistrati birali jednom godišnje, i ukazi su mogli na snazi ostati najviše godinu dana. Zbog toga Ciceron i kaže optužujući Vera: *qui plurimum edicto tribuunt legem annuam appellant, tu plus edicto complecteris quam lege*. Budući da je August nosio tek naslov imperatora, to jest glavnoga zapovjednika, kao i pučkoga tribuna, svoje je uredbe nazivao ukazima, a one koje je na njegov zahtjev donosio narod nazivale su se *leges Juliae*. Na taj su se način izražavali i drugi carevi pa se riječ »ukaz« malo-pomalo počela shvaćati kao »zakon« kad god bi je izrekla usta onoga tko je u rukama imao suverenu vlast, bilo da se odnosio na sve ljude ili samo na jednu osobu odnosno bez obzira na to je li bio trajan ili privremen. Pogrešna je upotreba riječi kada se zakon naziva ukazom, no kako bilo da bilo, samo suvereni vladar može propisati zakon koji vrijedi za sve podanike, bilo u općem bilo u pojedinačnom smislu. No, reći će tkogod kako je rimski Senat imao zakonodavnu vlast te da je većina velikih državnih poslova, u miru kao i u ratu, bila u njegovoj vlasti. Kasnije ćemo govoriti o rimskome Senatu odnosno o tome kako treba u nekoj republici izgledati zatvoreno vijeće i kakvo je bilo u Rimu, ali ću ovdje, da bih odgovorio na prigovor što sam ga naveo, usput spomenuti kako rimski Senat, u vremenu između onoga niza kraljeva pa sve do careva, nikada nije imao vlast da donosi zakone, već samo pokoju uredbu koja je ostajala na snazi tek godinu dana, no uopće nije obvezivala običan puk, a još manje skupštinu cijeloga naroda. U tome mnogi griješe, pa čak i Conan koji kaže kako je Senat imao vlast da donosi trajne zakone, jer Dionizije Halikarnašanin, koji je brižljivo zabilježio uspomene Marka Varona, piše da senatske odluke nisu imale nikakve snage ako ih narod nije potvrdio, a i kada bi dobile takvu potvrdu, ostajale su na snazi tek godinu dana, baš kao i u gradu Ateni gdje su senatske odluke vrijedile godinu dana, kako kaže Demosten u svojem govoru protiv Aristokrata, a ako je pitanje bilo osobito važno, iz-

Scanned by CamScanner

nosilo se pred narod koji je po vlastitoj volji o njemu odlučivao, o čemu je Anaharsis rekao: »U Ateni mudraci predlažu, a budale odlučuju.« Senat je, prema tome, samo vijećao, a narod zapovijedao, što se svaki čas susreće kod Tita Livija kada kaže: SENATUS DECEVIT, POPULUS JUSSIT. Istina je da su magistrati, pa čak i tribuni, ako se time nije krnjila vlast običnoga puka ili veličanstvo skupštine, najčešće prešutno [par souffrance] prihvaćali ono što bi učinio Senat. Stari su Rimljani stoga govorili:[28] *Imperium in magistratibus, auctoritatem in Senatu, potestatem in plebe, majestatem in populo* jer riječ »veličanstvo« pripada onome tko u rukama drži kormilo suverenosti pa premda Julijev zakon o veličanstvu, što ga je narod donio na zahtjev cara Augusta, krivim zbog uvrede veličanstva drži onoga tko udari magistrata prilikom obavljanja službe, a na svakom se koraku u latinskim povjesnicama, pa čak i kod pravoznanaca [jurisconsultes] susreće izraz *majestatem consulis, majestatem praetoris*, spomenuta se riječ ipak tu krivo upotrebljava. Prema našim se pak zakonima i uredbama zločin uvrede veličanstva ne odnosi ni na vojvodu, ni na kneza, a ni na bilo kakva magistrata, već samo na suverenoga vladara. Prema uredbi što ju je godine 1538. izdao poljski kralj Sigismund smatra se da se zločin uvrede veličanstva može odnositi samo na kraljevu osobu, što jest u skladu s istinskim i pravim značenjem riječi »uvreda veličanstva«. Čini se da upravo iz tog razloga saski, bavarski, savojski, lotrinški, ferarski, firentinski i mantovski vojvoda među svojim naslovima ne navode riječ »veličanstvo«, nego »visost«, dok mletački dužd koristi naslov »prejasnost« [sérénité], a on je u pravom smislu riječi istinski vladar, to jest prvak jer je tek prvi među mletačkim plemićima, a kada je posrijedi kakvo glasanje, ima tek konačnu riječ [conclusion] bez obzira na ceh ili bratstvo uz koje se svrstava. Isto onako kao što su u Rimu magistratski ukazi, ukoliko su bili u skladu sa senatskim odlukama, obvezivali svakoga pojedinca, senatske su odluke, ukoliko su bile u skladu s uredbama običnoga puka, djelomično obvezivale magistrate, dok su uredbe običnoga puka stajale iznad senatskih odluka, a zakon donesen na skupštini cijeloga naroda bio je iznad svih. Tako u Mlecima magistratske uredbe obvezuju svakoga pojedinca u okviru djelokruga i nadležnosti pojedinih magistrata, no tijelo i kolegij desetorice stoji iznad pojedinačnih magistrata, a Senat je iznad te desetorice, dok Veliko vijeće, u kojem se okupljaju svi mletački plemići stariji od dvadeset godina, ima suverenost nad Senatom, tako da se, ako se ona desetorica raziđu, saziva Vijeće mudrih, a njih ima trideset i dvojica, pa ako se ni oni ne mogu složiti, okuplja se Senat, a ako se stvar pak tiče najvažnijih pitanja suverenosti, okuplja se Veliko vijeće. Tako, kada Desetorica izdaju neku uredbu, na njoj se nalaze ove riječi: IN CONSIGLIO DI DIECI, a kada se sastanu Mudri, stavljaju na nju CON LA GIUNTA, ako uredba dolazi od Senata, na njoj stoji IN PREGADI, a ako je posrijedi skup mletačkih plemića, onda se na njoj nalazi formula IN CONSIGLIO MAGIORE te se u ta tri tijela i kolegija donose svi zakoni i statuti, a redovnim se državnim poslovima bave sedmorica koja se nazivaju *Signoria*. Desetorica odnosno Senat, znači, svoje uredbe izdaju prešutno [par souffrance], a zakonsku snagu te uredbe dobivaju kada se utvrdi da su pravedne i razumne, baš kao što su se nasljednici nekadašnjih rimskih pretora držali njihovih ukaza ako su ti ukazi bili nepristrani i pravedni te bi se s vremenom prihvaćali kao zakoni, premda je uvijek u moći novih pretora ostajalo da donesu nove ukaze i nipošto se nisu bili obvezni držati

28
Ciceron.

Scanned by CamScanner

starih. No, pravni je stručnjak Julijan odlučio sabrati priličan broj ukaza koje je smatrao najboljima te ih je, protumačivši ih i izloživši u dvadeset i četiri knjige, kao dar predao caru Hadrijanu koji ga je za uzvrat postavio za glavnoga upravitelja Ri- ma te mu je sin kasnije postao carem, a dao je i da se ti ukazi odlukom Senata i pot- vrde, poduprijevši ih svojim autoritetom kako bi dobili zakonsku snagu. Naziv »u- kaz« [edict] svejedno se zadržao, zbog čega su se mnogi prevarili smatrajući ih pre- torskim uredbama. Justinijan je učinio nešto slično s ukazima što su ih sabrali i protumačili drugi pravni stručnjaci te je među njima potvrdio one koje mu je bilo po volji potvrditi, a ostatak odbacio, zadržavajući i dalje riječ *ukaz*, premda nipošto nije riječ o ukazu: ništa više nego kao kad bi neki suvereni vladar potvrdio Bartolo- va obrazloženja ili uredbe svojih magistrata, kao što se i u našem kraljevstvu u više navrata događalo da kraljevi, našavši brojne uredbe i odluke Parlamenta vrlo nep- ristranima i pravednima, te uredbe i odluke potvrde i proglase, dajući im tako za- konsku snagu, eda bi pokazali kako je zakonodavna moć u rukama onoga tko pos- jeduje suverenost te zahvaljujući čijim riječima REKLI SMO I NAREDILI ili KAŽEMO I NAREĐUJEMO zakon stupa na snagu. Na kraju pak slijedi nalog izrečen ovim rije- čima: OVAKO SVIMA NALAŽEMO, itd., što su carevi izricali izrazom SANCIMUS, a to je bila riječ primjerena veličanstvu, kako je govorio konzul Postumije u govoru što ga je održao pred narodom: *Nego injussu populi quicquam sanciri posse, quod po- pulum teneat*. Stoga je magistrat, podnoseći prijedlog narodu, započinjao ovim ri- ječima: QUOD BONUM, FAUSTUM, FOELIXQUE SIT VOBIS AC REIP. VELITIS, JUBEA- TIS, a na kraju su zakona stajale riječi: SI QUIS ADVERSUS EA FECERIT, itd. što se na- zivalo *sanctio*, a obuhvaćalo je kazne i nagrade predviđene za one koji se budu dr- žali zakona ili ga kršili. To su bile posebne odredbe primjerene veličanstvu onih koji imaju zakonodavnu vlast, a kojih nije bilo u magistratskim ukazima ni u senat- skim odlukama. Dodajmo ovome i to da se kazna koja se predviđa u zakonima što ih donosi suvereni vladar, poprilično razlikuje od kazne koju nalazimo u uredba- ma što ih izdaju magistrati odnosno cehovi ili bratovštine jer se ondje kazne i globe ograničuju: samo suvereni vladar može u svojim ukazima predvidjeti smrtnu kaz- nu, kao što je starom odlukom Parlamenta zabranjeno pa se posebna samovlasna odredba koja se uvrštava u uredbe što ih izdaju magistrati i upravitelji nikada ne proteže i na smrtnu kaznu.

Prva oznaka suverenosti

Iz ovoga ćemo zaključiti kako je prva oznaka suverenoga vladara vlast da dono- si zakone za sve općenito i za svakoga pojedinačno. No, to nije dovoljno, već valja dodati: bez pristanka višega od sebe, sebi ravna ili nižega od sebe: naime, ako vla- dar zakone ne može donositi bez pristanka nekoga tko je viši od njega, onda je pra- vi podanik, ako je posrijedi netko tko mu je ravan, taj će mu biti sudrug, a ako mu treba pristanak vlastitih podanika, bilo Senata bilo naroda, onda nije suveren. Imena velikaša koja se viđaju potpisana na ukazima, ne stavljaju se onamo da bi zakon učinila valjanim, već kao svjedočanstvo i razlog da ga učine prihvatljivijim. U Saint-Denisu u Francuskoj ima veoma starih ukaza što su ih izdali Filip I. i Lju- devit Debeli, a na koje su svoj pečat stavile kraljica Ana i kraljica Alix, te Robert i Hugues, pa je čak i navedena dvanaesta godina kraljevanja Ljudevita Debelog i šesta godina kraljevanja kraljice Alix. No, kada kažem da je prva oznaka svere- nosti donošenje zakona za sve općenito i za svakoga pojedinačno, ove posljednje

Scanned by CamScanner

riječi podrazumijevaju privilegije koje pripadaju suverenim vladarima, dok se svi ostali iz toga isključuju. Privilegijem nazivam zakon načinjen za jednoga pojedinca ili nekolicinu njih, bilo na korist ili na štetu onoga za koga se proglašava, kao što kaže Ciceron, *Privilegium de meo capite latum est*.

Pojedinačni zakon o smrtnoj kazni

Donesen je protiv mene, kaže on, pojedinačni zakon o smrtnoj kazni, misleći pod time na nalog što ga je, protiv njega donio običan puk, i to na zahtjev tribuna Claudija koji je tako htio protiv njega pokrenuti i okončati postupak. Na više mjesta Ciceron taj nalog naziva *lex Claudia* i silno se na njega žali tvrdeći kako privilegije smije proglašavati samo velika narodna skupština, onako kako se to kaže u Zakonima dvanaest ploča, i to ovim riječima: *Privilegia, nisi comitiis centuriatis ne irroganto: qui secus faxit capital esto*. U ovome se slažu i svi oni koji su raspravljali o kraljevskim zakonima: samo suverenu pripada pravo proglašavanja povlastica, izuzeća, oprosta i oslobađanja od pokoravanja ukazima i uredbama, premda u monarhijama povlastice vrijede samo za života pojedinoga monarha, kao što je, prema Svetoniju, Tiberije dao na znanje svima koji su od Augusta bili dobili kakve povlastice. No, reći će netko, nemaju samo magistrati moć da izdaju ukaze i uredbe, svaki prema svojim ovlastima i svojemu djelokrugu, nego i pojedinci stvaraju običaje, kako opće, tako i pojedinačne. Izvjesno je, međutim, da običaj nema manju snagu od zakona pa, ako je suvereni vladar gospodar nad zakonima, pojedinci su gospodari nad običajima. Na ovo odgovaram da običaj snagu dobiva malo-pomalo, i to kroz dugi niz godina i zajedničkim pristankom svih ljudi ili barem većine, a zakon se izdaje u jednom trenutku i snagu dobiva od onoga tko ima vlast da svima zapovijeda. Običaj se oblikuje polako i bez prisile, a zakon se određuje i proglašava zahvaljujući moći, a veoma često i protiv podaničke privole. Iz toga razloga Dion Hrisostom običaj uspoređuje s kraljem, a zakon s tiraninom. Nadalje, zakonom se mogu ukidati običaji, a zbog običaja se ne može odstupiti od zakona jer magistrat i oni kojima je zadaća provođenje zakona te zakone ne mogu provoditi po svojoj volji. Običaj ne podrazumijeva ni nagradu ni kaznu, a zakon uvijek sadrži nagradu ili kaznu, osim ako nije posrijedi permisivni zakon kojim se uklanjaju zabrane određene nekim drugim zakonom. Ukratko rečeno, običaj je na snazi samo prešutno [par la souffrance], i to onoliko dugo koliko je po volji suverenome vladaru koji ga može pretvoriti u zakon i potkrijepiti ga svojim odobrenjem, tako da sva snaga građanskih zakona i običaja ovisi o moći suverenoga vladara. Prva je oznaka suverenosti, dakle, vlast [pouvoir] donošenja zakona odnosno zapovijedanja svima zajedno i svakome posebno, moć koja se ne može prenijeti na podanike: naime, premda suvereni vladar nekima daje vlast da donose zakone koji će imati istu snagu kao da ih je on sam donio, kao što je atenski narod postupio prema Solonu, a Lakedemonjani prema Likurgu, ipak ti zakoni nisu bili ni Solonovi ni Likurgovi jer su ta dvojica služili samo kao povjerenici i punomoćnici onima koji im bijahu dali tu zadaću, već je zakon pripadao atenskom odnosno lakedemonskom narodu. No, u aristokratskim se i narodnim republikama obično događa da zakon nosi ime onoga tko ga je sastavio i zapisao, premda je on tek puki punomoćnik, a potvrda zakona pripada onome tko ima suverenost. Stoga kod Tita Livija vidimo da se čitav narod okupio radi potvrde zakona što su ih na dvanaest ploča zapisala desetorica povjerenika zaduženih za tu zadaću. Vlast koju netko ima da donosi i dokida

Scanned by CamScanner

zakon, podrazumijeva i njegovo proglašenje i ispravke kada je zakon tako nejasan da magistrati u predočenim slučajevima nalaze proturječnost ili nedopustivu apsurdnost. Magistrat, međutim, može prilagođavati zakon i njegovo tumačenje, bilo u smislu blagosti bilo u smislu nepopustljivosti, samo ako se prilikom te prilagodbe čuva njegova kršenja, pa ma koliko se zakon činio krutim, a ako postupi drugačije, zakon ga osuđuje kao prekršitelja. Na taj način treba razumjeti zakon *Lectoria* što ga navodi Papinijan, ne imenujući njegova sastavljača, a kojim je velikom pretoru bilo dozvoljeno da nadomješta i ispravlja zakone, a kada bismo ga shvatili drugačije, iz toga bi slijedilo da je obični magistrat mogao stajati iznad zakonâ i obvezivati narod svojim ukazima, za što smo pokazali da je nemoguće. Ta ista vlast koju netko ima da donosi i dokida zakon, podrazumijeva i sva druga prava i oznake suverenosti tako da se, pravo govoreći, može reći kako je to i jedina oznaka suverenosti, s obzirom na to da su sva druga prava u njoj sadržana: pravo objave rata ili sklapanja mira, razmatranje presuda svih magistrata na najvišem stupnju, postavljanje ili razrješavanje najviših dužnosnika, razrezivanje podanicima poreza i pripomoći ili izuzeće od njih, dodjela pomilovanja i oslobođenja od pokoravanja zakonu, povećavanje ili smanjivanje službene i stvarne vrijednosti, kao i težine kovanoga novca, prihvaćanje zakletve na vjernost od podanika i lenika, ne izuzimajući pri tome nikoga kome se takva zakletva polaže, a to su sve prave oznake suverenosti obuhvaćene vlašću koju netko ima da donosi zakone za sve općenito i za svakoga pojedinačno te da taj zakon prima samo od Boga, jer vladar ili vojvoda koji ima vlast da donosi zakone za sve svoje podanike općenito i za svakoga pojedinačno, nije suveren ako taj zakon prima od nekoga višega od sebe ili sebi ravna. Kažem »sebi ravna« jer onaj tko ima sudruga, ima i gospodara, i to mnogo manje ako tu vlast ima samo u svojstvu namjesnika, zamjenika ili regenta.

Druga oznaka veličanstva

No, s obzirom na to da je riječ »zakon« previše općenita, najuputnije je pobliže označiti prava suverenosti, koja su obuhvaćena, kao što sam rekao, u zakonu suverena: objava rata ili pregovori o miru, što je jedna od najvećih značajki veličanstva [majesté] s obzirom na to da sa sobom veoma često nosi propast ili sigurnost neke države, što ne potvrđuju samo rimski zakoni, već i zakoni kod svih drugih naroda. Budući da je opasnije započinjati rat nego pregovarati o miru, mir je mogao sklapati i običan rimski puk, no ako je posrijedi bio rat, trebalo je sazvati veliku skupštinu, a sve do toga časa punu je zakonodavnu vlast imao običan puk. Upravo je zato rat protiv Mitridata proglašen Manilijevim zakonom, rat protiv gusara Gabinijevim, rat protiv makedonskoga kralja Filipa II. Sulpicijevim, a mir s Kartažanima sklopljen prema Marsovu zakonu, te je tako i s ostalim slučajevima. S obzirom na to da je Cezar u Galiji ratovao bez narodnoga odobrenja, Katon je pak bio mišljenja da treba povući vojsku i Cezara predati neprijateljima. U takvu su slučaju kod atenskoga naroda staleži odlučivali o ratu i miru, kao što se to može vidjeti u ratu protiv Megarana, protiv Sirakužana i protiv makedonskih kraljeva. Navodim primjere dviju najvećih narodnih republika što su ikada postojale jer u kraljevskoj državi u vezi s ovime nema dvojbe pa se suvereni vladari trude da budu obaviješteni o najmanjim podvizima i pothvatima koje u ratu treba poduzeti, a izaslanici, bez obzira na to kakvu dobili zadaću da pregovaraju o miru ili savezništvu, ni na što ne pristaju, a da o tome prije ne obavijeste vladara. Tako su, u vezi s nedavnim sklapa-

Scanned by CamScanner

njem ugovora u Cambrésisu, izaslanici iz sata u sat kralja pismeno obavještavali o prijedlozima što ih je iznosila jedna i druga strana, no u narodnoj se državi o ratu i miru najčešće odlučuje u skladu s mišljenjem Senata ili pak samo zatvorenoga vijeća, a često i prema mišljenju samo jednoga zapovjednika kojemu se u ruke predaje sva vlast, i to zato što u ratu ništa nije opasnije do objaviti namjeravane pothvate koji onda ne mogu uspjeti, baš kao ni otkrivena igra, a ipak ih se mora objaviti ako se hoće narod o njima obavijestiti. Zbog toga u grčkoj i latinskoj povijesti i vidimo da ratne odluke i nacrte uvijek donose zapovjednici, a ponekad, ako je tako prikladno, i senatsko vijeće, bez ikakva spomena pred narodom, no to podrazumijeva rat koji je protiv neprijatelja otvoreno objavljen na osnovu narodne odluke. Pa ako mi tkogod kaže da je rimski Senat često proglašavao rat i mir ne obavještavajući narod o tome, priznajem da je tako, no to je bio naum koji je podržavalo narodno veličanstvo: zato su se pučki tribuni tome protivili, kao što vidimo kod Tita Livija gdje se kaže: *controversia fuit utrum populi jussu indiceretur bellum, an satis esset S. C. Pervicere Tribuni, ut Quintius Consul de bello ad populem ferret: omnes centuriae jussere*. Sam Senat, međutim, obično nije htio objavljivati rat bez zapovijedi od strane naroda, kao što Tit Livije kaže govoreći o Drugome punskom ratu: *Latum inde ad populum vellent juberent populo Carthaginensi bellum indici*, te na drugome mjestu: *Ex. S. C. populi jussu bellum Praenestinis indictum*, a s druge strane: *Ex authoritate patrum populus Palaepolitanis bellum fieri jussit*, i ponovno: *Populus bellum fieri Aequis jussit*, kao i protiv Samnićana: *Patres solenni more indicto decreverunt, ut de ea re ad populum ferretur*, protiv Hernićana: *Populus hoc bellum frequens jussit*, te protiv Vestinaca: *Bellum ex authoritate patrum populus adversus Vestinos jussit*. O sličnome slučaju čitamo i u Pirovu životopisu, kada je Tarentski senat bio mišljenja da Rimljanima treba objaviti rat, a narod je za to dao nalog. U XXXI. knjizi Tit Livije pak kaže kako su Etolci bili zabranili donošenje bilo kakve odluke u vezi sa sklapanjem mira ili objavom rata, *nisi in Panaetolio, et Pylaïco concilio*. Upravo zbog toga u poljskom, danskom i švedskom kraljevstvu, gdje plemstvo polaže pravo na suverenost, kraljevi ne mogu krenuti u rat ako o tome ne odluče staleži, osim u slučaju prijeke potrebe, u skladu s uredbom Kazimira Velikog. U pogledu mira, istina je da ga je Senat u Rimu veoma često zaključivao, ništa o tome ne govoreći narodu, kako se može vidjeti iz ugovora sklopljenih između Rimljana i Latina, u Savezničkom je ratu Senat gotovo sve ugovore o miru i savezništvu prihvatio bez sudjelovanja naroda, a zapovjednici su često sklapali mir bez privole Senata, naročito kada se rat vodio u nekoj silno udaljenoj zemlji, kao što vidimo da su u Drugome punskom ratu trojica Scipiona bez senatske odluke zaključila ugovore o miru i savezništvu s narodima i vladarima u Hispaniji i Africi. Istina je da je Senat, a veoma često i narod, odobravao njihove postupke i potvrđivao ugovore nakon zaključivanja, a ako bi bili štetni, na njih se ne bi ni osvrtalo, ali bi u tom slučaju taoci i zapovjednici za njih odgovarali neprijatelju, kao što je konzul Mancin, zbog mira što ga je bio sklopio s Numantincima, a narod to nije htio potvrditi, izručen neprijatelju. O tome je jedan kartažanski senator rekao rimskim poslanicima: *Vos enim quod C. Luctatius Consul primo nobiscum fœdus icit, quia neque authoritate patrum, nec populi jussu ictum erat, negastis vos eo teneri. Itaque aliud fœdus publico consilio ictum est.* Isti pisac kaže o azijskome namjesniku Manliju: *Gallograecis, inquit, bellum illatum, non ex Senatus authoritate, non populi jussu: quod quis unquam de sua sententia facere ausus est?* U sličnom je slučaju konzul Sp. Postumije, našavši se, zajedno sa svojim vojnicima, zatečen među stijenjem i planinama

Scanned by CamScanner

Apenina, stupio u pregovore s neprijateljima: budući da su odande otišli razoružani i vratili se u Rim, Senat nije htio potvrditi mir pa je konzul Postumije rekao pred narodom: *Cum me seu turpi, seu necessaria sponsione obstrinxi, qua tamen, quando injussu populi facta est, non tenetur pop. Rom. nec quicquam ex ea praeterquam corpora nostra debentur Samnitibus, dedamur per feciales nudi vinctique*. Konzul, dakle, ne kaže da je posrijedi bio mirovni ugovor, već puko obećanje koje on naziva *sponsio*: neprijatelji su doista konzule natjerali na zakletvu, kao i sve vojne zapovjednike i vojskovođe, te zadržali šest stotina talaca, s namjerom da ih smaknu ako narod ne potvrdi taj sporazum, ali su počinili tešku pogrešku utoliko što nisu zakletvom sve vojnike obvezali kako će se, u slučaju da narod ne bude htio prihvatiti sporazum što su ga sklopili zapovjednici, vratiti u planinske klance i gudure te u položaj u kojem su se ranije nalazili odnosno u položaj zarobljenika. Senat i narod nedvojbeno bi ih bili poslali natrag, kao što su to učinili s konzulom i šest stotina talaca koji se bijahu zakleli, a isto tako i s onima koji su u sličnome slučaju htjeli pogaziti vjeru danu Hanibalu, pa su poslani k njemu u okovima. Ili bi se pak sporazum potvrdio, kako je to učinio kralj Ljudevit XII. s ugovorom što ga je u Dijonu gospodin de la Trimouille sklopio sa Švicarcima, ostavljajući vojskovođe kao taoce, uz uvjet da ih Švicarci mogu smaknuti ako kralj ne potvrdi sporazum. A vojvoda od Anjoua ovako je postupio s taocima što su mu ih bili predali opsjednuti u dvorcu Erval: kada se zapovjednik dvorca Robert Canole, stigavši u dvorac nakon sklapanja sporazuma, usprotivio predaji dvorca, tvrdeći da se opsjednuti bez njega nisu mogli predati, vojvoda je svim zarobljenicima dao odsjeći glavu. Inače, kada bi im bilo dozvoljeno pregovarati o miru bez naloga ili izričita odobrenja, zapovjednici bi i narodima i suverenim vladarima nametnuli obvezu da udovolje neprijateljskim prohtjevima i stremljenjima, i to pod uvjetima koji bi neprijateljima odgovarali: pravi apsurd, uzme li se u obzir da bi punomoćnik bio opozvan ako bi se bez izričita naloga i u najmanjoj stvari htio nagoditi. No, netko će mi reći da se ovakvi propisi ne primjenjuju u Mlecima jer tamo isključivo Senat odlučuje o svemu i određuje sve u vezi s ratom i mirom, baš kao ni u švicarskom odnosno grizonskom savezu koji su oba uređena kao narodne države. Kada je u firentinskoj državi, na zalaganje Piera Soderinija, ponovno uspostavljena narodna sloboda, bilo je odlučeno da će se narod baviti samo donošenjem zakona i postavljanjem magistrata te određivanjem državnih prihoda, pomoći i pripomoći, a odluke će o ratu i miru ili drugim državnim stvarima ostati u nadležnosti Senata. Što se tiče narodnih i aristokratskih država, tvrdim kako narod tu zadaću povjerava Senatu upravo zbog poteškoće pri okupljanju ljudi te zbog opasnosti od odavanja tajni i nakana, ali je ipak dobro poznato da ovlaštenja i nalozi koji se u tom smislu izdaju, ovise o autoritetu naroda te ih u ime naroda izvršava Senat koji samo zastupa narod i djeluje umjesto njega, zaodijevajući se narodnim autoritetom, kako to čine i svi magistrati. U pogledu monarhija, bez ikakvih se teškoća razumije da odluka o ratu i miru ovisi o suverenome vladaru ako je država uređena kao čista monarhija. Naime, u poljskom, danskom i švedskom kraljevstvu – a to su države promjenjive i nestalne, ovisno o tome pretežu li u njima vladareve ili plemićke snage, no ipak više naginju aristokraciji nego monarhiji – odluka o ratu i miru ovisi o plemstvu, kao što ćemo objasniti kada do toga dođemo. Ranije smo usput napomenuli kako se u tim zemljama zakoni donose samo uz suglasnost plemstva te upravo zbog toga na ugovore o miru što se s njima sklapaju, stavljaju pečat njihovi knezovi, grofovi, baruni, paladini, kaštelani i ostali dostojanstvenici, kao što se zbilo s posljednjim ugovorom sklop-

Scanned by CamScanner

ljenim između Poljaka i Prusa koji je potvrđen sa sto i tri pečata tamošnjih velikaša, a što se u drugim kraljevstvima nipošto ne događa.

Treća oznaka suverenosti

Treća je oznaka suverenosti postavljanje glavnih dužnosnika, što se u pogledu prvih magistrata nipošto ne dovodi u sumnju. Prvim je zakonom što ga je nakon izgnanstva rimskih kraljeva sastavio P. Valerije bilo određeno da magistrate postavlja narod, a isti je takav zakon objavljen i u Mlecima kada se narod ondje okupio radi uređenja republike, kako kaže[29] Contarini. Toga se ondje veoma točno pridržavalo, a još točnije u monarhijama gdje i o najbeznačajnijim službama, kao što su mjesto podvornika, sudskoga stražara, zapisničara, trubača ili objavljivača na koje su u Rimu službenike postavljali i dužnosti ih razrješavali magistrati, odlučuje vladar, pa čak i o mjeračima, mjernicima, *langayeurs* i ostalim sličnim službenicima koji su u tu službu imenovani trajnim ukazom. Rekao sam »glavnih dužnosnika«, što znači prvih magistrata, jer nema republike u kojoj najvećim magistratima te brojnim cehovima i bratovštinama ne bi bilo dozvoljeno postavljati neke niže dužnosnike, kao što sam ranije pokazao u vezi s Rimljanima. No, to se radi zbog službe koju oni obavljaju, i to gotovo kao punomoćnici koji imaju ovlaštenje da djeluju umjesto nekoga. Vidimo isto tako da gospodari koji dijele pravdu, premda vjerno i odano poštuju nadležnost suverenoga vladara, ipak imaju vlast da postavljaju suce i službenike, ali im tu vlast podjeljuje suvereni vladar: naime, posve je izvjesno da su vojvode, markizi, grofovi, baruni i kaštelani isprva bili imenovani kao suci i službenici, kao što ćemo objasniti kada do toga dođemo. U sličnom slučaju čitamo da je kartažanski narod običavao postaviti petoricu magistrata radi izbora stotinu i četiri republička magistrata, a isto se tako postupa i u Nürnbergu, gdje cenzori koje bira veliko vijeće, biraju nove senatore pa, kada to obave, daju ostavku na svoju dužnost. Senat koji se sastoji od 26 članova bira osam starih, a potom još trinaestoricu i sedam burgmeštara [bourgmaistres] te 12 sudaca za građanske parnice i petoricu za krivične postupke. Ovo je bilo uobičajeno i za rimske cenzore koji su po vlastitoj odluci nadopunjavali broj senatora, što su ranije činili konzuli s prešutnom dozvolom [par souffrance] naroda koji ih je u početku postavljao, kako kaže Fest Pompej, a kadšto se i diktator postavljao samo zato da bi nadopunio broj članova Senata, kao što je Fabije Buteo, kojega je diktatorom imenovao konzul Terencije, slijedeći senatsku odluku, odabrao najedanput 177 senatora, premda senator, u pravom smislu riječi, nije isto što i magistrat, kao što ćemo objasniti u poglavlju posvećenom senatu. No, kako bilo da bilo, oni koji su birali senatore, vlast su za to bili dobili od naroda te im se ona po narodnoj volji mogla i oduzeti. [...] Istina je i to da velikoga palatina ugarskog, koji je najveći magistrat i namjesnik ugarskoga kralja biraju tamošnji staleži, no njegovo imenovanje, postavljanje i potvrda pripadaju kralju koji je glavni poglavar i začetnik njegove moći. Pa premda staleži ugarskoga kraljevstva još uvijek tvrde kako je izbor kralja njihovo pravo, a u austrijskoj je kući suprotno te se čini kako su kraljevi prešutno [par souffrance] prihvatili da staleži biraju velikoga palatina eda bi zbog toga zaboravili na biranje kralja, ipak su se Ugri tome toliko tvrdoglavo usprotivili da su se radije predali

29
Contarini, Gasparo, 1543.: *De Magistratibus et Republica Venetorum.*

Scanned by CamScanner

Turcima nego da to pravo izgube. Pravo suverenosti nije, dakle, sadržano u izboru dužnosnika, već u njihovoj potvrdi i imenovanju pa, premda je istina da i u izboru ima nešto od toga prava, čime se pokazuje da vladari nisu apsolutno suvereni, ipak se takav izbor obavlja po njihovoj volji i uz njihov pristanak: čak i u poljskome kraljevstvu, po uredbi Sigismunda Augusta, sve dužnosnike mora birati posebna skupština svakoga vojvodstva, a imenovanje ipak moraju dobiti od kralja. [...]

Četvrta oznaka suverenosti

No, spomenimo još jednu oznaku suverenosti, naime, najvišu nadležnost [dernier ressort], što je oduvijek bilo jedno od glavnih prava suverenosti. Kako možemo vidjeti, pošto su Rimljani istjerali kraljeve, Valerijevim zakonom nije se narodu samo ostavljala najviša nadležnost, već i sazivanje svih magistrata, a isti je taj zakon, budući da su mu se konzuli često suprotstavljali, tri puta ponovno proglašavan, dok je Duillijevim zakonom za njegovo kršenje bila predviđena smrtna kazna. Premda se taj zakon slabo primjenjivao, Tit Livije ga naziva temeljem narodne slobode. Istoga su se takva zakona još točnije pridržavali u Ateni, gdje se posljednja odluka bez priziva [dernier ressort] ostavljala narodu, i to ne samo u pogledu svih magistrata, već i svih savezničkih gradova, kako kažu Ksenofont i Demosten. Kod Konstantina nalazimo sličan primjer, to jest da je pri uspostavi njihove republike najprije donesen zakon o tome kako će se svi magistrati prizivom obraćati velikome vijeću. Čitamo također da je firentinski vojvoda Francesco Valori ubijen samo zato što je trojicu Firentinaca osudio na smrt zbog nepoštovanja priziva što ga je on bio uputio velikom narodnom vijeću. No, reći će netko kako su, ne samo vojvode u Firenci, već i u Rimu diktator i ostali magistrati često zanemarivali takav priziv, kao što se to može vidjeti u brojnim povijesnim spisima. Rimski je Senat čak dao opkoliti, zarobiti i dovesti u Rim legiju koja je kao posada bila smještena u Regiju [Rhege], izbičevati sve preživjele vojnike i zapovjednike te im odsjeći glavu, nimalo se ne obazirući na prizive što su ih oni bili uputili narodu ni na protivljenje pučkih tribuna koji su na sav glas vikali o gaženju svetih zakona o prizivu. Da ne duljim, odgovaram na ovo onako kako je to učinio Papijan, naime da se ne treba oslanjati na ono kako se postupa u Rimu, već na ono kako se treba postupati: naime, sasma je izvjesno da je tu u pitanju bio priziv što ga je Senat uputio narodu, a protivljenje je jednoga tribuna obično zaustavljalo Senat, kao što smo ranije spomenuli. Vlast da sudi bez priziva prvi je rimskome Senatu dao car Hadrijan jer se Kaligulina uredba nije primjenjivala premda je taj car svim magistratima dao takvu vlast, a Neron, premda je odredio da odšteta za one koji ulože priziv Senatu bude jednaka kao da su taj priziv uputili njemu osobno, ipak nije Senatu oduzeo mogućnost da se prizivom obraća njemu. No, čini se da je ovaj odgovor izravno suprotan onome što smo mi rekli: naime, da uopće nije bilo mogućnosti da Senat upućuje priziv caru, već da je najviša nadležnost bila ostavljena Senatu, posljednji priziv nije oznaka suverenosti. Dodajmo ovome i to da je veliki upravitelj dvora, kojega su Rimljani nazivali *praefectum praetorio*, sudio bez priziva i razmatrao prizive svih magistrata i namjesnika u carstvu, kao što to kaže Flavije Vopisko: u svakoj republici vidimo sudove i parlamente koji sude bez priziva, kao što je slučaj s osam parlamenata u Francuskoj, s četiri suda u Španjolskoj, s Carskom komorom u Njemačkoj, s napuljskim Vijećem, s mletačkom Četrdesetoricom, s rimskom Rotom,

Scanned by CamScanner

milanskim Senatom, a u svim carskim gradovima, vojvodstvima i grofovijama podčinjenim Carstvu ne postoji mogućnost za podnošenje priziva komori za krivične postupke o kojima su presudili magistrati pojedinih knezova i carskih gradova. Suvišno je i reći da se prizivi što ih ulažu bailifi [baillifs], senešali [sénéchaux] i drugi niži suci ne podnose izravno Parlamentarnom sudu ni Carskoj komori, već se priziv podnosi kralju ili caru koji predmet upućuju sucima što su ih sami odabrali za svoje predstavnike, a koji su u tom slučaju njihovi namjesnici pa iz toga razloga i jest nemoguće da vladarev namjesnik, baš kao i sam vladar, podnese bilo kakav priziv. Naime, premda u pravnim okvirima ne postoji mogućnost da se namjesnik prizivom obrati onome tko ga je i postavio na mjesto koje zauzima, ipak svaki priziv kao pravni lijek podrazumijeva obraćanje osuđenika kralju i parlamentarnim sudovima koji se nazivaju redovnim sucima u redovnim postupcima, a ne tek izvanrednima, s obzirom na to da u brojnim predmetima sude na prvom stupnju, dok u pojedinim slučajevima najniži prvostupanjski magistrati pak sude kao najviša nadležnost pa se tako čini da najviša nadležnost nije oznaka suverenosti. Na ovo odgovaram da najviša nadležnost podrazumijeva mogućnost podnošenja građanske žalbe, baš kao i priziva, što je, čini se, brojne pravne stručnjake potaknulo na izjavu kako građanska žalba potpada pod suverena prava. Ipak, premda nakon podnošenja građanske žalbe raniju presudu razmatraju isti suci, tom se žalbom podnositelj obraća suverenome vladaru koji je po vlastitom nahođenju prihvaća ili odbacuje, a često traži da se slučaj iznese pred njega kako bi o njemu presudio ili poništio već donesenu odluku odnosno uputio predmet drugim sucima, što i jest prava oznaka suverenosti i najviše nadležnosti. Nije u moći magistrata da mijenjaju ili prepravljaju svoju presudu ako im to ne dozvoli suvereni vladar, već se to smatra krivotvorinom, kako po općem pravu, tako i po uredbama u našem kraljevstvu. Pa iako se mnogi suci u svojim presudama običavaju služiti izrazom »suvereno odlučujući« [en souveraineté], svejedno je posrijedi zloupotreba toga izraza na koji ima pravo samo suvereni vladar. [...]

Peta oznaka suverenosti

S ovom je oznakom povezana i vlast da se osuđenicima udjeljuje pomilovanje koje stoji iznad svih odluka i djeluje protivno od strogoga pridržavanja zakona, bilo da se osuđeniku poklanja život, vraća imutak ili čast ili pak opoziva progonstvo, a nije u vlasti magistrata, ma koliko visok bio njihov položaj, da išta od toga odobre ili da nešto izmijene u presudama koje su donijeli. Pa premda su prokonzuli i upravitelji u pokrajinama imali isto toliko veliku sudsku nadležnost kao i svi magistrati u Rimu zajedno, ipak im nije bilo dozvoljeno ni da prognanima na određeno vrijeme ukidaju progonstvo, kako čitamo u pismima što ih Plinije Mlađi, kao namjesnik u Aziji, šalje caru Trajanu, a još daleko manje da osuđenicima na smrt udjeljuju pomilovanje, što je u svakoj republici zabranjeno svim magistratima. Pa iako je Fabija Maksima, zapovjednika pješaštva, kojega je, unatoč tome što je pobio 25.000 neprijatelja, Papirije Kursor osudio zbog toga što se protiv njegove zapovijedi upustio u bitku, naoko pomilovao osobno taj diktator, ipak mu je pomilovanje, unatoč usrdnoj molbi upućenoj Papiriju da Fabiju oprosti pogrešku, zapravo udijelio sam narod. Naime, Fabije se zbog diktatorove odluke prizivom obratio narodu, a diktator je svoju presudu branio protiv prizivnika, što jasno pokazuje da je vlast nad životom i smrću pripadala narodu. Isto je tako govornik Sergije Galba,

Scanned by CamScanner

kojega je cenzor Katon optužio za veleizdaju i dokazao mu krivnju, zatražio od naroda da ga pomiluje te je od naroda i dobio oproštenje, na što je Katon rekao kako bi Galba, da se nije utekao suzama i djeci, bio osuđen na šibe. U sličnom je slučaju narod u Ateni imao vlast da udjeljuje pomilovanje, za razliku od svih drugih sudaca, kako su to iskusili Demosten, Alkibijad i mnogi drugi. Isto tako, u Mletačkoj republici pomilovanje udjeljuje samo Veliko vijeće svih mletačkih plemića: ranije je o pomilovanjima po prešutnoj dozvoli [par souffrance] odlučivalo Vijeće desetorice, a ipak je godine 1523. bilo određeno da Giunta, sastavljena od trideset i dvojice članova, prisustvuje sastanku Vijeća te da odluka o pomilovanju neće biti prihvaćena ako se svi s njome ne slože, no godine je 1562. Vijeću zabranjeno da išta poduzima, a car Karlo V., premda je prilikom uspostave milanskoga Senata tome tijelu kao svojemu namjesniku i vikaru, podijelio sve oznake suverenosti, ipak je udjeljivanje pomilovanja zadržao za sebe, kao što sam doznao iz otvorenih povelja što ih je on izdao, a u svim se monarhijama toga veoma točno pridržava. Premda su u Firenci za vrijeme narodne države Osmorica bila prigrabila vlast da udjeljuju pomilovanja ipak je to pravo kasnije vraćeno narodu kada je Solderini u državi uveo neke promjene. Što se pak tiče naših kraljeva, nema ničega do čega bi oni više držali pa čak nikada nisu ni trpjeli da suci pojedinih velikaša razmatraju isprave o pomilovanju što ih izdaje kralj, iako smiju razmatrati isprave o oprostu, a kralja je Franju I., kada je vlastitoj majci dao vlast da udjeljuje pomilovanja, sud upozorio da je to jedna od najdivnijih oznaka suverenosti te se ne može prenositi na podanika bez umanjenja kraljevskoga veličanstva. Obaviještena o tome, kraljeva se majka odrekla te povlastice i dobivene povelje vratila kralju još i prije no što je to od nje zatraženo: naime, tu povlasticu, kao ni druge oznake suverenosti ne može imati čak ni francuska kraljica, pa premda rimski zakon kaže da je carica oslobođena pokoravanja ukazima i uredbama, u našemu se kraljevstvu to svejedno ne primjenjuje. [...]

[...] Mnogi suvereni vladari zloupotrebljavaju svoju vlast vjerujući kako je pomilovanje što ga udjeljuju Bogu to ugodnije što je zlodjelo gnusnije, no ja držim, dok mi se drugačije ne dokaže, da suvereni vladar ne može udijeliti pomilovanje za kaznu utvrđenu Božjim zakonom, baš kao što nikoga ne može odriješiti od pokoravanja Božjemu zakonu kojemu je i sam podložan. Pa ako magistrat koji odrješuje od pokoravanja kraljevskoj uredbi zaslužuje smrtnu kaznu, kako bi suverenome vladaru moglo biti dozvoljeno da svojega podanika odriješi od pokoravanja Božjemu zakonu? Pa ako vladar čak i može prijeći preko građanske krivnje svojega podanika, kako bi mogao prijeći preko kazne što je Bog svojim zakonom određuje, kao što po zakonu Božjem umorstvo počinjeno iz zasjede zaslužuje smrt? O, koliko li u vezi s time vidimo pomilovanja! No, netko će mi reći: ta u čemu bi vladar mogao pokazati svoje milosrđe ako ne može nekoga pomilovati od kazne utvrđene Božjim zakonom? Na ovo odgovaram da za to ima mnogo prilike, naime, u vezi s kršenjem građanskih zakona: zabrani li vladar pod prijetnjom smrtne kazne nošenje oružja ili prodaju živežnih namirnica neprijatelju, ispravno će biti primijeniti pomilovanje u slučaju da se tkogod naoružа samo radi obrane ili ga je siromaštvo natjeralo da trguje s neprijateljem kako bi sebi u nuždi pomogao. Ili pak dobrohotni vladar može, ako je prema građanskom zakonu za krađu predviđena smrtna kazna, tu kaznu pretvoriti u četverostruku naknadu za štetu, što je kazna prema zakonu Božjem i općem pravu. U pogledu pak ubojstva iz zasjede taj zakon kaže:

Scanned by CamScanner

»Otrgnut ćete ga od mojega svetog žrtvenika i nećete s njime imati samilosti, već ćete ga pogubiti, a moje će se veliko milosrđe tada spustiti na vas.« No, kršćanski kraljevi na Veliki petak udjeljuju pomilovanje samo za ono što je neoprostivo, a milost udijeljena za takve opačine za sobom povlači kugu, glad, rat i propast država: zbog toga zakon Božji i kaže kako se, kažnjavajući one koji su zaslužili smrt, skida prokletstvo s naroda, jer od stotinu opačina tek dvije dolaze pred lice pravde, a od onih koje se iznesu pred sud polovica se ne potvrđuje, pa ako se još i za potvrđeni zločin udijeli pomilovanje, koja će kazna zlikovcima služiti kao primjer? A kada netko ne uspije dobiti pomilovanje od svojega vladara, onda se tu upleće milost nekoga drugog vladara, u vezi s čime su se španjolski staleži požalili katoličkome kralju te mu podnijeli zahtjev da poslanika koji je ondje boravio u ime francuskoga kralja upozori da od španjolskoga kralja više ne prihvaća i ne traži pomilovanje za osuđenike koji bijahu prebjegli u Francusku jer ti ljudi, pošto dobiju pomilovanje, najčešće ubijaju suce koji su ih osudili. No, među pomilovanjima što ih vladar može udijeliti, nema divnijega od opraštanja uvrede nanesene njemu samome, a u pogledu smrtne kazne, nema ničega što bi Bogu bilo ugodnije doli oprostiti uvredu nanesenu vlastitom veličanstvu: čemu se uopće možemo nadati od vladara koji okrutno kažnjava uvrede koje su njemu učinjene, a oprašta one koje su nanesene drugome, pa čak i one koje su izravno uperene protiv Božje časti? [...]

[...] Što se pak tiče prava na kovanje novca, ono je sadržano u samoj naravi zakona pa samo onaj tko ima vlast da donosi zakone, može zakonom uređivati optjecaj novca, što se jasno razumije iz samih izraza koji se upotrebljavaju u grčkome, latinskome i francuskome: naime riječ *nummus* dolazi od grčkoga νόμος, što znači i zakon [*loi*] i slitina [*aloi*], a oni koji ispravnije govore, izostavljaju prvo slovo. Nema ničega što bi nakon zakona bilo značajnije od službene i stvarne vrijednosti, kao i težine kovanoga novca, kako smo to pokazali u posebnoj[30] raspravi, a u svakoj dobro uređenoj republici takvu vlast ima jedino suvereni vladar, kao što čitamo da se postupalo u Rimu gdje je, kada je određivana vrijednost viktorijatu, to učinjeno prema zakonu što ga je izričito donio narod. Iako je Senat, da bi podmirio javne potrebe, odredio da polovica funte bakra vrijedi koliko i cijela funta, a nešto kasnije i da četvrtina funte vrijedi koliko i funta, pa sve dotle dok se vrijednost uncija nije izjednačila s cijenom funte, ipak su sve to odobravali tribuni, kao što smo već ranije rekli. Kasnije je car Konstantin odredio da se oni koji budu kovali lažan novac kažnjavaju kao veleizdajnici, čega se vladari točno pridržavaju, preuzimajući na sebe pljenidbu kod krivotvoritelja, bez obzira na sve druge velikaše, a istom se kaznom kažnjavaju i oni koji bez vladareve dozvole kuju ispravan novac. [...]

[...] U pogledu prava na ubiranje poreza i nameta od podanika ili pak na izuzeće od njihova plaćanja, ono je isto tako vezano uz zakonodavnu vlast i vlast dodjele povlastica. To, međutim, ne znači da u republici porezi nužno moraju postojati, kao što predsjednik [Parlamenta] Le Maître piše da se u našemu kraljevstvu porezi nisu ubirali sve do vremena Ljudevita Svetoga, no ako ih treba razrezivati ili ukidati, to može učiniti samo onaj u čijim je rukama suverena vlast, kao što je presuđeno odlukom Parlamenta protiv vojvode burgundskoga, a više puta i kasnije, kako u Parlamentu, tako i u zatvorenome vijeću. U pogledu pothvata koje su pojedinačno poduzimali neki velikaši, kao i cehovi i bratovštine iz sela i gradova, kralj je

30
J. Bodin, 1568.: *Response aux paradoxes de M. Malestroit.*

Scanned by CamScanner

Karlo IX., na zahtjev staleža u Orléansu, izdao opći ukaz kojim im je izričito za
nio da to čine bez njegove dozvole, premda se prešutno [par souffrance] dopu
da za javne potrebe cehovi i bratovštine bez naloga ubiru namete do iznosa od
livri, a kasnije je isti ukaz opetovan u Moulinsu, u skladu s općim pravom mi
njem pravnih stručnjaka. [...]

[...] Ostavljam ovdje po strani brojna sitnija prava za koja suvereni vladari, v
ki u svojoj zemlji, tvrde da nipošto nisu oznake suverenosti koje moraju pripad
svim suverenim vladarima, za razliku od svih drugih gospodara u čijim je ruka
sudbena vlast, magistrata i podanika, a koje su po svojoj naravi takve da se ne m
gu ustupiti ni otuđiti niti mogu zastarjeti. Kakvu god zemlju ili vlastelinstvo [te
gneurie] da nekome pokloni, suvereni vladar sebi i dalje pridržava kraljevska pr
va koja pripadaju veličanstvu pa makar se ona izričito ne navodila, kako je jedno
starom sudskom odlukom presuđeno u vezi s apanažama u Francuskoj, te ta prav
ne mogu tokom vremena, koliko god to razdoblje trajalo, zastarjeti niti se prisvoj
ti. Naime, ako se vlasništvo [domaine] republike ne može steći zastarom prava, ka
ko bi bilo moguće na taj način steći prava i oznake veličanstva? Na temelju je ukaz
i uredaba o državnom vlasništvu [domaine], međutim, izvjesno da je državno vla
ništvo [domaine] neotuđivo te da se tokom vremena ne može steći, a to nije nikak
vo novo pravo. Naime, prije više od dvije tisuće godina Temistoklo je, odredivši da
se zaplijeni državno vlasništvo [domaine] što su ga pojedinci bili sebi prigrabili, u
govoru što ga je održao atenskom narodu, rekao da ljudi zastarom ne mogu ništa
steći nasuprot Bogu ni pojedinci nasuprot republici. I cenzor se Katon poslužio is
tom izrekom u govoru što ga je održao pred rimskim narodom u vezi s povratom
državnog vlasništva [domaine] što su ga neki pojedinci sebi bili prigrabili. Kako bi,
prema tome, mogla zastarjeti prava i oznake suverenosti? Zbog toga u pravnom
smislu zaslužuje smrtnu kaznu onaj tko se služi oznakama predviđenim isključivo
za suverenoga vladara. Toliko o glavnim pitanjima koja se tiču suverenoga veličan
stva, najkraće što mi je bilo moguće, budući da sam o tom predmetu opširnije go
vorio u knjizi *De imperio*. Pa budući da oblik i položaj neke republike ovise o onima
kojima pripada suverenost, navedimo koliko ima vrsta republika.

Scanned by CamScanner